

POLITICAL SCIENCE AND PUBLIC ADMINISTRATION

DOI 10.51582/interconf.19-20.02.2021.044

Калюжна Юлія Іванівна

кандидат політичних наук, докторант кафедри політології, соціології і культурології
Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди, Україна

ПАНДЕМІЯ COVID-19, КРИЗЬ ПРИЗМУ СУЧАСНОГО ЕКОНОМІЧНОГО МИСЛЕННЯ ТА ДЕГРАДАЦІЮ СОЦІАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ

***Анотація.** В контексті аналізу сучасних глобалізаційних процесів, автором статті, визначено специфіку сучасного економічного мислення, домінантами якого є «необмежене економічне зростання та хиже споживання» і специфіку соціальної політики сучасних держав, деградація якої корелює з вимогами світового капіталізму «нескінченого росту та прогресу». В статті аргументовано доводиться теза про те, що масштаб і динаміка глобалізаційних процесів зумовили зміну світоглядної парадигми та ментальності сучасного суспільства призвівши до панування феномену екстрактивізму (асиметричних, антиномічних, заснованих на домінуванні відносин між людиною і природою, відносин, що передбачають лише «відбирання»), що обумовило настання глобальної екологічної кризи, зокрема, пандемічної кризи COVID-19. Автором статті наголошується на майбутніх ризиках глобальної екологічної кризи (кліматичної, міграційної, пандемічної, продовольчої та ін.), які ставлять під сумнів можливість існування людини, відповідно до наративів сучасної Цивілізації.*

***Ключові слова:** Глобалізація, світова економіка, національна політика, деградація соціальної політики, екстрактивізм, екологічна криза, пандемія COVID-19, ризики майбутнього.*

Том Пікетті в роботі «Капітал у XXI столітті» влучно охарактеризував політико-економічні реалії сучасного світу – «минуле пожирає майбутнє» [1], адже, культивування світоглядної парадигми «нескінченого росту і прогресу» та визнання того факту, що в сучасній Цивілізації «Капітал грає роль Бога» [2], а «Сучасне економічне мислення і політика створили економіку, яка не

синхронізована з екосистемами, від яких вона залежить» [3], дозволяють, цілком справедливо, визнати їх (сучасну економіку/сучасну політику) опосередкованими винуватцями глобальної кризи COVID-19, так зокрема, за твердженням Єви Іллу, – «Нинішня криза – ціна, яку всім нам доводиться платити за брак уваги наших політиків: наші суспільства були надто заклопотані, безупинно переслідуючи вигоди, експлуатуючи землю та робочу силу, будь-де і будь-коли» [4].

Сучасні глобалізаційні процеси, які є комбінацію унікальних політичних, економічних та соціально-культурних феноменів, призводять до глибинних трансформацій фундаментальних основ держави й суспільства, – «намагаючись пристосуватися до взаємопов'язаного і взаємозалежного, досить непевного й непередбачуваного світу, де немає відмінностей між внутрішніми справами і зовнішніми. Внутрішні взаємозв'язки інтенсифікуються, розширюються і визначають «нові рубежі» розширення політичного, економічного й соціального простору, де і вирішується доля всіх спільнот» [5], проте, вперто ігнорується той факт, що найбільшій трансформації зазнає навколишнє середовище, яке не в змозі синхронізуватись з «необмеженими» запитами світового капіталізму, до того ж, під тиском деструктивних аспектів глобалізаційних процесів деформуються й соціальні функції сучасних держав. В означеному контексті, змістовний коментар З. Баумана висвітлює ключові моменти деструкції внутрішньої політики сучасних держав, яка фактично стає наслідком глобалізаційних процесів сьогодення – «Сьогоднішні суверенні держави мало що можуть зробити (а їхні уряди навіть не ризикують цього робити) заради протистояння тиску глобалізованих капіталу, фінансів і торгівлі (у т. ч. торгівлі в галузі культури). Якщо громадяни вимагатимуть від своїх керівників відновити колишні правила пристойності й норми справедливості, уряди більшості країн змушені будуть заявити, що не можуть нічого зробити, тому що побоюються «відлякати інвесторів», тим самим поставивши під загрозу зростання валового національного продукту й, відповідно, добробут як країни, так і всіх її громадян. Уряди заявляють, що правила гри, у якій вони

змушені брати участь, вже встановлені (і можуть бути довільно змінені) силами, на які вони майже або взагалі не можуть вплинути. Що ж це за сили? Вони настільки ж абстрактні, як і терміни, за якими вони ховаються: конкуренція, вільна торгівля, світові ринки, глобальні інвестори. ... Ці сили мінливі, хитрі, верткі й невловимі; знайти їх важко, а ізолювати неможливо» [6]. Отож, саме ці «глобалізаційні сили», які сприяючи трансформації світоглядної парадигми відповідно до «економіки необмеженого росту та хижого споживання», паралельно призводили до неминучої втрати «передбачуваності, ясності, видимості, стабільності та достовірності соціальної реальності; безпеки та впевненості, політичної страсті та соціальних підйомів, емоційної близькості, людського братерства, почуття належності до єдиної спільноти» [7], з часом – сформували загальносвітову ментальність екстрактивізму (термін, який використовує Н. Кляйн в роботі «Капіталізм проти клімату» для дескрипції асиметричних, антиномічних, заснованих на домінуванні відносин між людиною і природою, відносин, що передбачають лише «відбирання»; в широкому розумінні, екстрактивізм – глобальний феномен, частина загального глобалізаційного процесу та одна з форм впливу світового капіталу на місцеві економіки) [8].

Екстрактивізм – це аберація світоглядної парадигми сучасності, яка позбавляє нашу Цивілізацію «здорового глузду» та раціонально-прагматичного бачення можливостей подальшого існування в «екологічному майбутньому», як стверджує Н.Кляйн – «Він (екстрактивізм) перемагає, коли грекам кажуть, що їхній єдиний шанс подолати фінансову кризу – це надати континентальний шельф для небезпечного видобутку нафти та газу. ... коли канадцам кажуть, що єдиний спосіб не зазнати долі Греції – це дозволити вирубку лісів, щоб отримати доступ до напівтвердого бітуму в провінції Альберта. Він перемагає, коли в Стамбулі руйнують парк, а на його місці будують ще один торговельний центр. Він перемагає, коли в Пекіні батькам кажуть, що відправляти дітей до школи в захисних масках, стилізованих під героїв мультфільмів – це прийнятна ціна за економічне зростання. Він перемагає щоразу, коли ми бачимо лише погані для себе виходи зі становища:

сувора економія або грабунок надр землі, отруєння або бідність» [9]. Тож, за умов коли національні уряди, тривалий час за «будь яку ціну» прагнули догодити глобальним економічним елітам (інфікованим «афлюценою») (англ. affluenza – термін, складений зі слів influenza (грип) і affluence (багатство)) та змушували громадян обирати між «екологічним майбутнім» або «безмежним економічним зростанням», між «суворою економією» або «грабунком Землі», між «отруєнням повітря, води, ґрунтів» або «безробіттям і бідністю», провокуючи наймасштабнішу деградацію соціальної функції держави, яка реалізовувалась за рахунок скорочення фінансування наукових, медичних, освітніх та інших соціальних програм, саме тому, на теперішній час – в умовах пандемії COVID-19, ми змушені постати перед безпрецедентною дилемою – «пожертвувати життям багатьох літніх і незахищених людей – або пожертвувати економічним виживанням багатьох молодих і незалежних» [4]. Фактично, сучасна держава порушила «негласний соціальний контракт» між державою та громадянами (держава повинна гарантувати громадянам захист, безпеку та здоров'я), проте теперішня пандемічна криза сприяла іррадіації глибинних деструктивних аспектів соціальної політики, як зазначає Єва Іллу, – «цей контракт у багатьох частинах світу був поступово розірваний державою, яка змінила своє покликання, перетворившись на економічного гравця, повністю захопленого скороченням витрат на працю, дозволом або заохоченням аутсорсингу виробництва (і, між іншим, аутсорсингу ключових медикаментів), дерегуляцією банківської й фінансової діяльності та обслуговуванням потреб корпорацій. Результатом, умисним чи ні, стала неймовірна ерозія сектора публічних послуг» [4]. Національні уряди та глобальні економічні еліти реплікуючи загальносвітову тезу про омріяні горизонти «нескінченого росту і прогресу», поступово призвели до дисфункції соціальної політики, так були нівельовані авторитет Науки, скорочено програми з фінансування системи охорони здоров'я та освітні проекти тощо, за таких умов, сучасні держави виявились неготовими до «війни з вірусом», і як констатує Б. Латур – «До цієї війни національна держава настільки кепсько підготована, відкалібрована, спроектована, наскільки можливо, адже ліній

фронту велика кількість, і проходять вони крізь кожного з нас. Саме в цьому сенсі теперішня «загальна мобілізація» проти вірусу аж ніяк не доводить, що ми будемо готові до наступної» [10].

В цьому контексті висловлює заспокоєння й виконавчий директор UNEP (англ. United Nations Environment Programme) Інгер Андерсен, презентуючи доповідь в ООН нею було наголошено – «Наука недвозначно говорить нам, якщо ми й надалі будемо експлуатувати дику природу та руйнувати екосистеми, то найближчим часом зоонозні хвороби (хвороби, які проникають в людське середовище від тварин, наприклад – COVID-19, Ебола, Близькосхідний респіраторний синдром, енцефаліт Західного Нілу та лихоманка долини Ріфт) одна за одною будуть передаватися від тварин до людини. Як ми переконались за останні місяці, пандемії здійснюють руйнівний вплив на наше життя і на економіку, і більш за все страждають найбідніші та найменш захищені. Для того, щоб попередити потенційні спалахи в майбутньому, ми повинні цілеспрямовано приймати міри щодо захисту навколишнього середовища» [11]. Генеральний секретар ООН Антоніу Гутерріш визначив пандемію COVID-19 – «загальнолюдською кризою» та звернувся до світового співтовариства із закликом, про дотримання загальноприйнятих стандартів соціальної політики у сфері соціального гарантування медичного обслуговування населення, а спільне рішення експертів ООН з прав людини було артикульовано наступним чином – «Кожна людина, без винятку, має право на отримання життєво необхідної медичної допомоги, і відповідальність за надання цих послуг покладено на уряд. Нестача ресурсів або використання державних чи приватних схем страхування ніколи не повинно слугувати виправданням для дискримінації по відношенню до певних груп пацієнтів. Кожна людина має право на здоров'я» [12].

Пандемічна криза COVID-19, попри очевидні та беззаперечні негативні наслідки (шокуюча статистика, щодо кількості померлих та захворілих, росту безробіття та бідності та ін.), має й позитивні моменти, зокрема, висловимо сподівання, що загальносвітові драматичні події 2019, 2020 та початку 2021 років

стануть потужним імпульсом для радикальної трансформації свідомості Людства на основі інтегративного паттерну – «екологічного майбутнього»: буде повернуто авторитет Науці, – на дискусійних площадках якої провідними експертами сучасної гуманітаристики неодноразово висвітлювались питання «ризиків майбутнього», зокрема висловлювались попередження щодо настання глобальної кліматичної, міграційної, пандемічної, продовольчої та інших екологічних криз; буде переглянуто та відновлено «пакет базових соціальних гарантій», які має надавати держава своїм громадянам, оскільки здоров'я, за визначенням М. Фуко – є епіцентром модерного управління, фактично «біовладою» [13]; а відтак, буде кардинально змінено парадигму світової економіки, адже слід усвідомити – грошовий обіг, як базовий елемент будь-якої економіки, передбачає наявність ресурсу «здоров'я», – «впродовж останніх десятиліть політики, фінансові центри, великий бізнес були одностайні в просуванні політики, яка різко скорочує бюджети на публічні ресурси, від освіти до охорони здоров'я, у парадоксальний спосіб ігноруючи таким чином, наскільки підприємства отримували вигоду від суспільних благ (освіта, здоров'я, інфраструктура), нічого за це не платячи. Усі ці ресурси залежать від держави й обумовлюють саме існування економічних обмінів» [4], а за оцінками експертів – внаслідок пандемії COVID-19 буде втрачено близько дев'яти трильйонів доларів [12], тож з цим фактом глобальним економічним елітам і національним урядам доведеться рахуватись. Беззаперечно, загальносвітовий проект з вакцинації проти COVID-19 утворює оптимістичні перспективи, щодо життя в постпандемічному світі, проте варто скористатись цим «глобальним драматичним досвідом» для того, щоб підготуватись до настання «ризиків майбутнього», про які попереджають провідні науковці сучасності, так зокрема означеному контексті, висловимо наукову солідарність та доєднаємось до «тривожної рефлексії» Б. Латура, який попереджає – «інтервенція вірусу може послужити генеральною репетицією наступної кризи, за якої переорієнтація життєвих умов торкнеться всіх, включно з деталями повсякденного існування, які доведеться навчитися турботливо відбирати. Я, як і багато інших людей, маю гіпотезу що нинішня санітарна криза готує, підводить, спонукає приготуватися до зміни кліматичної» [10].

Список джерел:

1. Пикетти, Т. (2016). *Капитал в XXI веке* (А. Дунаев, пер. с англ.). Москва: Ад Маргинем Пресс.
2. Vetlesen, A.J. (2015). *Denial of Nature: Environmental Philosophy in the Era of Global Capitalism*. Routledge.
3. Браун, Л. (2013). *Мир на грани. Как предотвратить экологический и экономический коллапс* (М. Барулина, пер. с англ.). Москва: АСТ-ПРЕСС КНИГА.
4. Illouz, Eva. (2020). L'insoutenable légèreté du capitalisme vis-à-vis de notre santé, *Le Nouvel Obs*, 23 mars 2020. Вилучено з: <https://www.nouvelobs.com/idees/20200323.OBS26443/l-insoutenable-legerete-du-capitalisme-vis-a-vis-de-notre-sante-par-eva-illouz.html>
5. Rosenau, J. (1997). *Along the Domestic-Foreign Frontier*. Cambridge: Polity University.
6. Бауман, З. (2008). *Глобалізація. Наслідки для людини і суспільства* (І. Андрущенко, пер. з англ.). Київ: Видавничий дім «Києво-Могилянська академія».
7. Бауман, З., Донскис, Л. (2019). *Текущее зло: жизнь в мире, где нет альтернатив* (А. Самарина, пер. с англ.). Санкт-Петербург: Издательство Ивана Лимбаха.
8. Jalbert Kirk, Willow Anna, Casagrande David, Paladino Stephanie (eds.). (2017). *ExtraACTION: Impacts, Engagements, and Alternative Futures*. Routledge, New York.
9. Кляйн, Н. (2016). *Змінюється все. Капіталізм проти клімату* (Д. Кожедуб, пер. с англ.). Київ: Наш формат.
10. Latour, Bruno. (2020). La crise sanitaire incite à se préparer à la mutation climatique. *Le Monde*, 25 mars 2020. Вилучено з: https://www.lemonde.fr/idees/article/2020/03/25/la-crise-sanitaire-incite-a-se-preparer-a-la-mutation-climatique_6034312_3232.html
11. Andersen, Inger (UNEP) & Smith, Jimmy (ILRI). (2020). *Preventing the Next Pandemic: Zoonotic Diseases and How to Break the Chain of Transmission*. Вилучено з: <https://www.unep.org/resources/report/preventing-future-zoonotic-disease-outbreaks-protecting-environment-animals-and>
12. Protecting human rights amid COVID-19 crisis. *By the Department of Global Communication United Nations*, 9 April 2020. Вилучено з: <https://www.un.org/en/un-coronavirus-communications-team/protecting-human-rights-amid-covid-19-crisis>
13. Фуко, М. (2016). *Надзирать и наказывать. Рождение тюрьмы* (В. Наумов, пер. с фран.). Москва: Ад Маргинем Пресс.